

Waarom omschakelen?

Beleidsmatig zijn de ambities voor de ontwikkeling van de biologische landbouw hoog. Opschalen van de sector moet. De praktijk is weerbarstiger. Het aantal ondernemers dat werkelijk omschakelt blijft relatief gering. Terwijl uit onder meer de LEI cijfers blijkt dat het financieel een interessante stap kan zijn. De vraag is wat er gedaan kan worden om het aantal omschakelaars te vergroten. In dit stuk geven KLV redacteuren David Postma (LEI) en Jan Pesman (CAH Dronten) samen met Wichele Oosterhof (CAH Dronten) en Erik Prins (AKC) een aanzet tot reflectie over mogelijke knelpunten en zoeken het begin van antwoorden.

Ondernemersbeslissingen: bedrijfsperspectief is belangrijk.
Foto: Guy Ackermans / Land & Co

De eerste wezenlijke stap in het denken over omschakeling is het begrijpen dat overheidsbeleid en bedrijfsleven twee aparte werelden zijn. De overheid legt in haar beleid de ambities neer en verwacht dat de ondernemers zullen instappen. Het perspectief van de ondernemer komt echter voort uit het bedrijf. En in dat perspectief wordt de strategische afweging gemaakt om wel of niet biologisch te gaan produceren. Te vaak verwacht de samenleving dat de logica van het overheidsbeleid ook de logica van het bedrijf is, dat de ondernemer functioneert als een deel van de algehele organisatie.

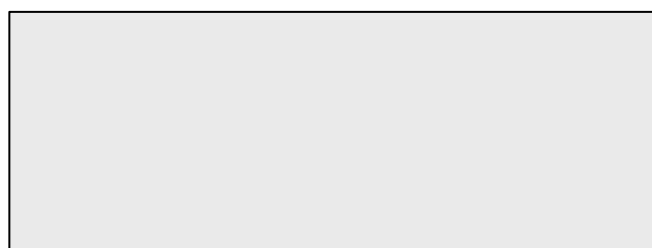
Kennen, kunnen en ondernemersmoed

Binnen de biologische landbouw is, net als in de reguliere landbouw, een breed scala aan ondernemersstijlen te vinden: de visies en doelstellingen van de ondernemers in de biologische landbouw zijn divers. Als je naar de motieven voor omschakeling kijkt zie je echter wel een bepaalde tendens. Het lijkt er op dat 10 tot 20 jaar geleden ideële motieven een belangrijke rol speelden. Momenteel lijken economische motieven belangrijker te zijn. Diversiteit en verschuiving van de ondernemersstijlen en de motieven voor omschakeling zijn cruciaal om de juiste impulsen te geven voor de omschakeling. Het gaat in het proces om kennen, kunnen en moed (besluitvorming). Enkele resultaten uit het onderzoek in Flevoland "To bio or not to bio" van Agrarisch Kenniscentrum Flevoland (AKC), waarvan het rapport een dezer dagen verschijnt, zijn in dit artikel verwerkt.

De eerste ingang om het omschakelen te bevorderen ligt in de opleiding van de toekomstig ondernemer. Voor het (agrarisch) onderwijs is de vraag nu: is er een andere leerstijl nodig voor het opleiden van biologische

ondernemers? Aan de Christelijke Agrarische Hogeschool (CAH) in Dronten is de belangstelling onder studenten voor biologische landbouw de laatste jaren sterk gegroeid. Het aantal studenten dat de zogenaamde profileringsmodulen biologische landbouw kiest is sterk toegenomen. Ditzelfde geldt voor het aantal studenten met een afstudeerproject op het gebied van biologische landbouw. Uit enquêtes onder studenten blijkt dat de toegenomen belangstelling vooral gebaseerd is op nieuwsgierigheid en toekomstverwachting. In de pers en de vakbladen wordt veel geschreven over biologische landbouw en studenten willen weten wat het precies is. Een aantal studenten denkt dat biologische landbouw in de toekomst steeds belangrijker wordt en wil er daarom meer van weten. In het curriculum van de CAH-Dronten zijn de profileringsmodulen gekoppeld aan een praktijkstage op een primair bedrijf. Veel studenten gebruiken deze stage om voor zichzelf vast te stellen hoe biologische landbouw in de praktijk werkt: Hoe houd je op een groot biologisch akkerbouwbedrijf (100 ha) de onkruidproblematiek binnen de perken? Hoe houd je met minder krachtvoer toch de productie van biologisch vee op peil? Hoe houd je een biologische bodem levend en gezond? De ervaringen in de praktijk, op het biologische bedrijf, zijn heel belangrijk voor het beter leren kennen van de biologische landbouw.

In opdracht van het ministerie van LNV is door het AKC Flevoland onderzoek gedaan naar enerzijds de actuele stand van het biologisch landbouwonderwijs in Nederland en anderzijds naar de ontwikkelwensen van de agrarische scholen op het gebied van biologische landbouw. Gedurende dit onderzoek (BIOLA-2) is een symposium georganiseerd "jongleren met biologische landbouw". Tijdens dit symposium is gesproken over de vraag welke competenties in het biologisch landbouw onderwijs van belang zijn. Competenties die vaak worden genoemd, zijn: nieuwsgierige houding (snel kennis kunnen vergaren), creatief, innovatief en doorzettingsvermogen, kunnen netwerken, klantgerichtheid en sociale vaardigheden, kunnen oplossen van complexe problemen, systeemdenken, proces denken, duurzaam denken. De vraag blijft of deze competenties specifiek voor de afgestudeerden in de biologische landbouw gelden, of dat iedere afgestudeerde student en/of leerling over deze competenties moet beschikken. Wellicht dat deze competenties in de biologische landbouw belangrijker zijn en/of worden geacht.

Wanneer er een parallel wordt getrokken tussen de praktijk van de biologische landbouw en het agrarisch onderwijs in de biologische landbouw, kan van beide worden gezegd dat zij een voortrekkersrol hebben. De praktijk van de biologische landbouw heeft een voortrekkersrol als het gaat om gewenste ontwikkelingen richting duurzaamheid, het agrarisch onderwijs in de biologische landbouw heeft een voortrekkersrol als het gaat om het verwerven van de juiste competenties voor degenen die werkzaam willen zijn in de sector (Biologisch) Voedsel en Groen.

Jong of met opvolger

Voor de ondernemer in de praktijk spelen bewust en onbewust meerdere factoren bij de besluitvorming. Ten eerste is er de persoonlijke ambitie en passie, wat wil de ondernemer persoonlijk bereiken, het gewenste succes. Het is duidelijk wanneer de agrarier zich bijvoorbeeld richt op het halen van een zo hoog mogelijke productie ("kilo-boeren"), biologisch geen logische keus is. De eerste groep biologische boeren is een biologische ondernemer geworden uit passie. De omschakelaar van nu maakt een rationele keuze op andere gronden, zoals de financiële perspectieven op korte en lange termijn. Uit het onderzoek in Flevoland komt naar voren dat de potentiële omschakelaar van nu gemiddeld een fulltime jonge agro-ondernemer is, of een oudere met opvolger. Omschakelen is een lange termijn investering. De ambities in de bedrijfsvoering, t.o.v. de niet omschakelaar, liggen gemiddeld minder in het vergroten van de arbeidsproductiviteit en meer in het beperken van de inzet van vreemd kapitaal. Overigens overweegt maar 4% van de boeren te gaan omschakelen, waarvan minder dan de helft binnen 2 jaar.

Een tweede factor zijn de kennisnetwerken voor zowel de oriëntatie als de latere bedrijfsvoering. Iedereen weet en voelt dat de discussies over biologisch niet waardenvrij zijn. De vraag is dan ook wie voor een ondernemer een geloofwaardige gesprekspartner is. Veelal niet die biologische voorloperboer, die uit geheel andere motieven en in een geheel andere situatie biologisch is gaan produceren. In zijn algemeenheid is de veronderstelde relatie tussen voorlopers en volgers in dit soort processen nooit aangetoond. De vraag is of de gezaghebbende spreekbuizen in de omgeving van de ondernemer het signaal wel geven (voorlichter, buurman, kennis, docent, e.d., waarbij er verondersteld kan worden dat er gescheiden netwerken met verschillende oriëntaties zijn). Opmerkelijk is dan ook dat 77% van de boeren in Flevoland biologisch niet als toekomstperspectief ziet voor het eigen bedrijf en dus niet overweegt om te schakelen.

De meeste agrariërs beseffen ook dat het kennisnetwerk van de biologische landbouw veel minder dicht is dan dat van de reguliere landbouw. In een situatie waarin de boer zich veel nieuwe kennis eigen moet maken is de steun geringer dan de boer gewend was. Maakt een ondernemer wel de afweging om over te gaan naar biologisch, dan zal hij of zij de externe omgeving van het bedrijf nader bekijken. En die externe omgeving biedt momenteel veel onzekerheden, zoals de overheid, de biologische markt en de regelgeving.

Ondernemers ervaren de overheid als onbetrouwbaar, denk alleen al aan de recente ontwikkelingen in de regelgeving rond bestrijdingsmiddelen waarbij een afspraak van zeven jaar terug wordt opgeschort. Een onzekere markt voor het biologisch product, die steeds meer lijkt te gaan werken op kostprijconcurrentie. Een onzekere regelgeving omdat bijvoorbeeld het emissie vraagstuk nog snel kan opduiken (emissies / effecten verzuring van bv. Eko-varkensstallen zijn hoger dan van milieuvriendelijke reguliere). Schakelt de ondernemer om naar biologisch, dan treedt hij toe tot een kleinere, dus minder krachtige, belangengroep die nu even politiek geknuffeld wordt.

Opmerkelijke uitkomst van het onderzoek 'To bio or not to bio' is dat in de grote groep agrarisch ondernemers die biologisch produceren niet ziet zitten, bijna de helft de factor arbeid als grootste probleem noemt, naast onkruid, ziekten en plagen. De ondernemer verwacht, hetgeen momenteel juist is, dat dit leidt tot grotere fluctuaties in inkomen. De ondernemers die wel overwegen om te schakelen maken zich met name zorgen over de onzekerheid van de eko-markt.

Ondernemers vrezen de extra benodigde arbeid na omschakeling. Foto: Guy Ackermans / Land & Co

Onderzoek 'To bio or not to bio': punten voor discussie en onderzoek

- **Voor het begrijpen van het ondernemersperspectief en het samenspel van beleid en bedrijf zal er nadrukkelijker gekeken moeten worden naar de samenhang tussen bedrijfsstijlen, leerstijlen en innovatiestijlen.**
 - **Beleidsmakers moeten zich afvragen of het beeld dat zij hebben van de boer wel aansluit bij de werkelijkheid en recht doet aan de verscheidenheid in de praktijk.**
 - **Waarschijnlijk bestaan er in de praktijk ook verschillende vrijwel gescheiden (kennis)netwerken van ondernemers die op verschillende manieren benaderd moeten worden.**
-

Veranderen uit noodzaak?

De meeste mensen veranderen alleen indien daarvoor noodzaak is. Ondernemers hebben de middelen om te veranderen als het goed gaat, ze ervaren de noodzaak om te veranderen als het slecht gaat. Bedrijven die nu onder druk staan hebben onvoldoende ruimte in termen van o.a. middelen die risicovol ingezet kunnen worden, vertrouwen in de toekomst, support uit de omgeving. Bij de diepte interviews voor het onderzoek 'To bio or not to bio' in Flevoland kwam nog een ander beeld naar voren; 'de noodzaak tot omschakelen is niet zo groot omdat het wel goed gaat met de reguliere markt'. De inpassing in de omgeving en de wetgeving inzake middelengebruik zijn als factoren wel in beeld maar nopen niet tot spoedige actie.

Het onderzoek 'To bio or not to bio' lijkt duidelijk te maken dat het min of meer een uitzonderlijke stap blijft om om te schakelen naar biologisch. Behalve wanneer het uit passie is. Of wanneer de ondernemer de investeringscapaciteit heeft, het risico kan dragen en voor het eigen bedrijf daaruit een hoger rendement verwacht te realiseren. Of omdat de ondernemer de inpassing van het bedrijf in de omgeving verbeterd, waardoor de kansen op de langere termijn verbeterd worden. Het is dan ook tekenend dat na een piek rond 2000 aan cursussen in Dronten voor boeren die willen omschakelen naar biologisch, er in het seizoen 2001 / 2002 geen enkele cursus gedraaid heeft.

Meer informatie: www.lei.nl en voor rapporten 'To bio or not to bio' AKC Flevoland, telefoon 0321-387949

Op de hoogte blijven van de laatste trends en voorspellingen in de biologische landbouw? Bestel dan 'Biologische landbouw, trends en prognoses'. Een onderzoek in opdracht van vakblad EKOLand beschrijft de ontwikkelingen in de biologische sectoren melkveehouderij, vleesveehouderij, varkenshouderij, pluimveehouderij, akkerbouw en groenteteelt, glastuinbouw, fruitteelt en bloembollenteelt. Voor €25,- te bestellen via Ron Schnitfink van Uigeverij van Westering via e-mail op administratie@vwg.net